

РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ В ОРГАНІ ПРОБАЦІЇ

У статті розглянуто результати впровадження моделі професійної підготовки майбутніх працівників органу пробації до реалізації завдань та видів пробації. Проаналізовано зміст програми навчальної дисципліни "Кримінально-виконавче право", запропоновано внесення змін до неї, з урахуванням сучасних вимог щодо формування знань та вмінь майбутніх працівників органу пробації.

На основі аналізу змістових та структурних складових освітнього процесу виділені компоненти підготовки майбутніх працівників органу пробації до подальшої професійної діяльності – цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний.

Ключові слова: експеримент, професійна підготовка персоналу органу пробації, компоненти готовності, апробація моделі професійної підготовки.

Постановка проблеми. Концепцією державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України від 8 листопада 2012 року № 631/2012 визначені пріоритети на гуманізацію кримінальних покарань, що окреслюють загальну стратегію пенітенціарної політики в бік розширення застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Реалізація положень даної Концепції обумовила прийняття Закону України "Про пробацію", який передбачає створення правових та матеріально-технічних умов для забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції, розширення функцій та завдань персоналу, спрямованих на забезпечення соціально-психологічного, педагогічного та профілактичного впливу на засуджених, що актуалізує розроблення програм та моделі підготовки персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці І. Богатирьов, М. Євтух, О. Караман, В. Кривуша, Т. Кушнарєва, В. Синьов, О. Третяк, С. Чебоненко, С. Харченко, Д. Ягунов та інші у своїх працях торкалися психолого-педагогічних аспектів роботи з різними категоріями правопорушників, у тому числі і засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, приділяли певну увагу підготовці майбутніх працівників пенітенціарної служби. Серед зарубіжних дослідників проблеми підготовки персоналу органу пробації можна виділити Р. Кантор, Р. Паркер, Г. Стілз, К. Фергюсон та інших, які розглядали інструменти оцінки ризиків та потреб, особливості мотивації та стадії зміни поведінки правопорушника тощо. Разом з тим, аналіз наукових публікацій показав, що багато моментів, що пов'язані із підготовкою пенітенціарного персоналу у виші, формуванням готовності майбутніх працівників до виконання професійних обов'язків на основі системного, синергетичного, діяльнісного, компетентнісного та інших підходів, які забезпечують функціонування педагогічної моделі професійної підготовки працівників органу пробації, залишилися недостатньо висвітленими.

Мета статті. Обґрунтувати складові педагогічної моделі формування готовності майбутніх пенітенціарних працівників до виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, у процесі вузівської підготовки та експериментально перевірити її ефективність.

Результати теоретичного дослідження. Готовність до професійної діяльності вимагає від пенітенціарного персоналу знання методики взаємодії та вміння налагоджувати психологічний контакт, керуватися нормативною базою, спиратися на сучасні підходи до організації роботи з особами, що перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції та ін.

Все це обумовлює необхідність проведення аналізу та перегляду діючих навчальних програм з дисциплін, викладання яких спрямовано на формування знань і умінь пенітенціарного персоналу в сфері виконання завдань пробації.

Моделювання педагогічної системи підготовки пенітенціарного персоналу до виконання завдань пробації передбачало вивчення досвіду підготовки майбутніх працівників до здійснення своїх функцій. Проведений нами аналіз засвідчив, що програми навчальних дисциплін передбачають поверхове, практичне позбавлене контекстної складової, ознайомлення з інформацією, що дозволяє сформувати необхідний рівень знань майбутніх працівників органу пробації в межах циклу професійно орієнтованих дисциплін. Вирішення даної проблеми ми бачили в розробці й упровадженні в освітній процес вишу педагогічної моделі формування готовності майбутнього працівника органу пробації, що дозволило визначити мету й бажаний результат цього процесу, структуру та компоненти професійної підготовки.

Завдяки проведеному нами моніторингу освітніх програм підготовки молодших спеціалістів та бакалаврів у Чернігівському юридичному коледжі Державної пенітенціарної служби України, було

внесено зміни до змісту навчання та формування теоретичних знань у майбутніх працівників у зв'язку з прийняттям Закону України "Про пробачію". Такі зміни торкнулися навчальної та робочої програм, а також методичного забезпечення навчальної дисципліни "Кримінальне-виконавче право". Так, в межах вивчення даної дисципліни в темі "Органи та установи виконання покарань", у зміст питання, у якому розглядалася діяльність органу виконання покарань, були внесені положення, які торкалися особливостей діяльності органу пробачію з урахуванням видів пробачію: досудова пробачію (забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття рішення про міру його відповідальності та ін.); наглядова пробачію (здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, осіб, яким покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок, і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів, які були не притаманні в діяльності кримінально-виконавчої інспекції) та пенітенціарна пробачію (підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення та ін.). Тема "Нагляд та контроль за виконанням кримінальних покарань, участь громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених" була змістовно доповнена інформацією щодо можливості участі волонтерів в контролі за виконанням кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійснення контролю за особами звільненими від відбування покарань з випробуванням, звільнених вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років. Разом з тим, сьогодні, питання, що пов'язані з роботою волонтерів та участю громадськості все ще потребують законодавчого та нормативного закріплення в частині визначення їхніх повноважень та порядку діяльності. У темі "Організаційно-правові засади виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі" було запропоновано імплементувати закордонний досвід діяльності служби пробачію у вітчизняну практику виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Правове забезпечення та порядок взаємодії співробітників кримінально-виконавчих інспекцій Державної пенітенціарної служби України з органами внутрішніх справ, прокуратури, судами, іншими державними органами та громадськими організаціями було доповнено інформацією, яка стосується основних понять пробачію, що визначені у Законі України "Про пробачію". Також потребувала доопрацювання тема "Допомога особам звільненим від відбування покарань" у частині визначення порядку діяльності органу пробачію, щодо підготовки до звільнення засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань.

Були внесені зміни до навчальних питань з таких дисциплін, як: "Пенітенціарна педагогіка", "Пенітенціарна психологія". Зміни стосувалися включення таких питань як: оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; соціально-психологічної характеристики про обвинуваченого.

З курсантами контрольної та експериментальної групи проводилися дослідження із запропонованої нами моделі підготовки майбутніх працівників органу пробачію до реалізації завдань та видів пробачію. Дана модель, що вміщувала в собі принципи, педагогічні умови, форми, методи, технології та засоби діагностики навчальних досягнень, компоненти, що стосувалися вимог до професійних знань, умінь і навичок тих, на кого спрямована її мета.

У контрольній групі курсанти навчалися на основі традиційних технологій навчання, а в експериментальній групі традиційні технології навчання поєднувалися з інноваційними. Серед традиційних технологій навчання були використані такі, як пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване і диференційоване навчання. На основі традиційної технології навчання використовувався репродуктивний метод навчання, коли викладач давав завдання, у процесі виконання якого курсанти здобували уміння застосовувати знання за наданим зразком. В експериментальній групі використовувалися інноваційні технології, які стосувалися групової навчальної діяльності, розвивального навчання, формування творчої особистості, інформаційні технології тощо.

Значне місце у підготовці пенітенціарного персоналу було відведено викладачу, який забезпечував розробку розвивальних завдань, які сприяли розвитку у курсантів здібностей до комунікації, здатності використовувати педагогічні методи в роботі. Для цього відбулося запровадження інтерактивних технологій, використання тренінгів, які включали в себе розв'язання конфліктів, опанування досвіду групової роботи

Професійна готовність визначалася також на основі усвідомлення ролі соціальної відповідальності, мотивації щодо активності у виконанні професійних завдань, установки на реалізацію знань, вмінь та якостей особистості.

До складу готовності було внесено різні компоненти, такі як:

- *мотиваційний* – виражається у наявності потреби успішно виконувати поставлену задачу, інтересі до об'єкту діяльності, способах її здійснення, прагнення до успіху;
- *орієнтаційний* – включає знання та уявлення про особливості та умови діяльності;
- *операціональний* – передбачає володіння способами та прийомами діяльності, вміннями та навичками;
- *вольовий* – характеризує внутрішню потребу в управлінні діями;

– *оціночний* – передбачає самооцінку своєї підготовленості і відповідності процесу розв’язання професійних задач встановленим зразкам [1].

Результатом навчання та індикатором готовності до подальшої самостійної діяльності фахівців є оволодіння ними низкою компетентностей, до яких були віднесені такі, як: інструментальні, міжособистісні, системні. Інструментальні характеризувалися здатністю до аналізу і синтезу, наявністю базових загальних знань та комп’ютерних умінь, умінь управляти інформацією. Міжособистісні означали міжособистісні уміння, а системні компетентності – здатність до застосування знань на практиці, дослідницькі уміння – здатність працювати самостійно [3].

Необхідно зазначити, що у процесі професійної підготовки майбутніх працівників органу пробації розвиток професійної компетентності як сукупності необхідних у роботі знань, умінь та навичок часом не закріплювалася в площині їх практичного застосування. Це потребувало корекції педагогічної моделі та застосування методів, засобів та форм навчальної роботи, які приносили позитивний результат. У зв’язку з чим, ми спиралися на концептуальний підхід, запропонований О. Третяк [4], в основу якого було покладено наступні вихідні положення:

1) формування компетентності курсантів вищих навчальних закладів до роботи із засудженими передбачає обов’язкове врахування специфіки майбутньої професійної діяльності, можливості набуття певного індивідуального досвіду у процесі навчання;

2) діяльність викладачів має ґрунтуватися на врахуванні особистості кожного курсанта, розвитку його здібностей (організаційні, перцептивні, аналітичні, комунікативні), формуванні світогляду, сприянні в оволодінні комплексом соціальних ролей, розвитку пізнавальної мотивації, виявленні самостійності у розв’язанні складних завдань, формуванні якостей та вмінь, які є необхідними в майбутній професійній діяльності;

3) успішне виконання професійних завдань, що стоять перед персоналом, вимагає формування компетентностей, серед яких головними є такі: здійснення контролю за поведінкою засуджених; проведення довідково-інформаційної роботи; забезпечення функціонування установи; проведення аналітично-плануючої роботи та ведення документації; здатність організувати свою роботу та взаємодіяти з внутрішнім та зовнішнім середовищем; уміння спостерігати; уміння контролювати свою поведінку; уміння самостійно приймати рішення та аргументувати їх; уміння проводити соціальну діагностику;

4) побудова навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі має ґрунтуватися на діяльнісному підході, який забезпечує формування знань та умінь, розвиток особистісних якостей курсантів і сприяє опануванню прийомами та методами майбутньої професії;

5) зміст навчальних дисциплін має бути дидактичною основою для формування особистісних якостей персоналу, ціннісно-мотиваційної сфери, операційно-технологічної та рефлексивної основи компетентної поведінки;

6) оцінювання результатів навчання має відповідати особистісним цілям курсантів, стимулювати до подальшого самовдосконалення, мотивувати освітню діяльність, коригувати навчальний процес, спиратися на ефективний діагностичний інструментарій;

7) професійна підготовка персоналу до роботи із засудженими має здійснюватися за спеціально розробленою педагогічною системою з урахуванням сучасних науково-методичних підходів та досвіду підготовки пенітенціарного персоналу;

8) методологічною основою підготовки майбутніх пенітенціаріїв до роботи із засудженими є системний, синергетичний, акмеологічний, компетентний підходи, що забезпечують глибоке вивчення досліджуваної проблеми та перспективний розвиток і вдосконалення змісту професійної підготовки кадрів в світлі сучасних тенденцій;

9) результат підготовки майбутніх пенітенціаріїв до роботи із засудженими має визначатися за критеріями і показниками компетентності, розробленими відповідно до основних компонентів компетентності персоналу.

Визначаючи показники готовності майбутніх працівників органу пробації до реалізації завдань та видів пробації, ми враховували їх об’єктивність та можливість оцінювання.

Методика та процедура дослідження. Оцінювання формування готовності майбутніх працівників органу пробації до реалізації завдань та видів пробації ми здійснювали за допомогою педагогічного спостереження, педагогічного і порівняльного аналізу, оцінювання, рейтингу, що дозволило виявити основні показники в системі професійної підготовки, які впливають на ефективність формування необхідних компетентностей, використовували фабули ситуаційних задач, сценарії ситуаційно-рольових ігор та інше.

На всіх етапах експерименту здійснювався постійний контроль за формуванням готовності майбутніх працівників органу пробації до реалізації завдань та видів пробації за допомогою системи методів, що поєднують в собі теорію та практику. В основу моделі підготовки майбутніх працівників органу пробації ми поклали принципи відповідні змісту освіти та загально-дидактичні принципи, що широко використовуються в педагогіці [2; 5].

Результативність запропонованої моделі було перевірено на основі співставлення рівнів сформованості готовності майбутніх працівників органу пробації до реалізації завдань та видів пробації у

курсантів контрольної та експериментальної груп на початковому і кінцевому етапах формувального експерименту.

Аналіз результатів дослідження. Отримані дані засвідчили те, що середні дані коефіцієнтів сформованості професійної компетентності курсантів на початковому етапі формувального експерименту у курсантів контрольної групи (0,64) та експериментальної групи (0,65) майже однакові, що вказувало на однаковий базовий рівень.

На завершальному етапі формувального експерименту різниця коефіцієнтів становила на 0,09 більше в експериментальній групі від показників контрольної, що вказує на ефективність запропонованої нами моделі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування готовності майбутніх готовності майбутніх працівників органу пробації до реалізації завдань та видів пробації повинна бути збалансована з використанням як традиційних так і інноваційних технологій навчання, а також поєднуватися з теорією та практикою. Особливе місце в підготовці пенітенціарного персоналу відведено викладачу, оскільки від викладача залежить проведення навчальних занять, а також вміння застосовувати у навчально-виховному процесі технологій навчання.

Напрямом *подальших досліджень* виступають методики підготовки майбутніх працівників органу пробації до роботи з неповнолітніми правопорушниками.

Використані джерела

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во Бел. Ун-та, 1976. – 175 с.
2. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (методологический анализ) / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
3. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : моногр. / [В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.] ; за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К. : Педаг. думка, 2011. – 260 с.
4. Третьяк О. С. Теоретико-методологічні засади проведення соціальної та виховної роботи із засудженими до позбавлення волі : [монографія] / О. С. Третьяк. – Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2012. – 400 с.
5. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Stetsenko I. M.

THE RESULTS OF IMPLEMENTATION OF THE FUTURE PROBATION STAFF PROFESSIONAL TRAINING MODEL

In the article the author presents the results of implementation of the future probation staff professional training model for the tasks and types of probation. The author analyses the subject of the programme "Criminal and Executive Law", suggests to make changes in it taking into account modern requirements as to obtaining the knowledge and skills by the future probation staff.

The author points out the components of the future probation staff training for their further professional activity that is purpose-oriented, content able, operative, effective.

Classes have been conducted on the basis of traditional and innovative teaching aids. The attention has been paid to the main teaching aids that must be taken into account by a teacher while preparing for lectures, seminars and practical lessons (teacher's observation, teacher's analysis, comparative analysis, estimation, rating that allow to find the main drawbacks in the professional training system that reduce the efficiency of necessary competences obtaining, the use of situational plots, situational and role exercises and etc.)

Cades of test and experimental groups have been involved into the experiment on the basis of the suggested model for future probation staff professional training. The cadets of the test group have been taught on the basis of the traditional and innovative teaching aids. The obtained results proved the efficiency of the suggested model.

Key words: *experiment, probation staff professional training, the components of readiness, professional training, experimental model.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.